

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУР КОЛОКВІАЛЬНОГО СИНТАКСИСУ (на матеріалі сучасної англійської розмовної мови)

У статті розглядаються деякі аспекти комунікативного підходу до вивчення мови та фактори, що впливають на формування структур РМ.

Колоквіалістика (тобто вивчення розмовної мови (РМ) як системи) - порівняно молода галузь лінгвістики. РМ є мовним спілкуванням, основною та достатньою рисою якого визнається несуттєва, незначна роль стилістичних вимог до мовної свідомості його учасників; це спілкування, при якому мовленнєва поведінка мовця характеризується неухвагою до питань мовної форми. Інакше кажучи, це мовлення, що виникає при відсутності певних усвідомлених вимог до його форми [1:45]. Основна мета РМ - досягти безпосередньої комунікації з присутнім адресатом за умови суб'єктивно-неофіційних відносин між комунікантами [2:13]. На формування структур РМ, в тому числі на особливості розмовного синтаксису, впливають такі фактори:

1. Конситуативність РМ, тобто в РМ ситуація є повноправним учасником акту комунікації. Багато складових елементів комунікативного акту не мають вербального виразу саме через те, що надані в ситуації [3 :19].

2. Лінійне протікання РМ без можливості повернутися назад, що зумовлено спонтанним характером РМ і впливає на всі її рівні [3:19].

3. Характер мовленнєвого акту, який визначається безпосереднім та двостороннім контактом учасників. Це може бути активна участь мовців у комунікативному акті (контактне мовлення), а також пасивна (уявна) участь. Комуніканти намагаються досягти невимушеного взаєморозуміння [4:77].

Вербальна комунікація протягом своєї реалізації проходить різноманітні етапи, у ході яких учасники комунікативного акту в думках поділяють ситуацію на епізоди, вирізняючи об'єкти розмови та характеризуючи їх у залежності від наявного особистого досвіду. Усі ці етапи мають творчий та минулий характер; від настанов мовця залежить вибір, послідовність та лексико-граматична структура відібраних та уподобаних епізодів. Щодо загальної аперцепційної бази, то вона дає змогу включати до мовленнєвого висловлювання лише деякі події, залишаючи думку уривчастою та скороченою, бо сама ця база надає нам можливість угадувати наперед та закінчувати думки співрозмовника, передбачати перебіг подій:

Solnes: In the sagas – Have you read any of the old sagas?

Hilda: Oh, yes! When I used to read books, I –

Solnes: In the sagas you read about vikings, who sailed to foreign lands, and plundered and burned and killed men

Hilda: And carried off women-

Solnes: - and kept them in captivity –

Hilda: - took them home in their ships –

Solnes: - and behaved to them like – like the very worst of the trolls.

Hilda: I think that must have been thrilling (H. Ibsen, The Master Builder).

4. Психологічні умови реалізації РМ, тобто спонтанний характер. як правило, без обдумування в деталях змісту розмови. Непідготовленість РМ, одночасний хід розумових процесів та їх оформлення мовними засобами призводить до нерівномірного та нечіткого вираження інформації, що повідомляється [2:21].

Спонтанний характер комунікативного акту може призводити до різкої зміни об'єктів роздуму або розмови; він спричиняє порушення логічних зв'язків між репліками, вираженими лексико-семантичними засобами. Але, з одного боку, сенс спілкування не втрачається завдяки наявності асоціативних зв'язків або спільних знань про деякі події, що не висловлюється експліцитно:

Father (into the phone): Well, what's the story, where am I? Don't you read the papers? What'll I do with Irving Trust? I can't give it away. What bank? I been to every bank in New York and London, I can't get a bill paid, how the hell they going to lend me money? There ain't a cargo moving in the world, the ocean's empty, Billy – now tell me the truth, where am I? (A. Miller, After the Fall).

Keller: She's out of her mind.

Mother: Altogether. (To Chris) Your brother's alive, darling, because if he's dead, your father killed him.

Keller: She's out of her mind.

Chris: Then...you did it?

Keller: He never flew a P-40 –

Chris (struck deadly): But the others.

Keller (insistently): She's out of her mind (A. Miller, All my Sons).

З другого боку, у комунікантів, які спілкуються в неофіційних, невимушених умовах, можуть виникати думки, пов'язані не тільки з темою розмови. Потрібно зауважити, що виникнення і побудова змістових ліній, асоціативних ланцюжків суто індивідуальні та залежать від особистих спогадів, життєвого досвіду. Думки та асоціації комунікантів можуть і не збігатися, і це знаходить своє вираження у зміні тем розмови або призводить до комунікативних невдач.

- *You wouldn't go, he wouldn't ask you to go. But if you told him you wanted to, if he could feel that*

you wanted to pay, maybe he would forgive you.

- *He would forgive me! For what?*

- *Joe, you know what I mean.*

- *I don't know what you mean. You wanted money, so I made money. What I must be forgiven for? You wanted money, didn't you?*

- *I didn't want it that way.*

- *I didn't want it that way, either!(A. Miller, All my sons).*

Mother: He's a lawyer now, Joe. George is a lawyer. All these years he never even sent a postcard to Steve. Since he got back from the war, not a postcard.

Keller: So what?

Mother (her tension breaking out): Suddenly he takes an airplane from New York to see him. An airplane!(Id.)

Фактично, у ході будь-якого мовленнєвого акту, що відбувається з урахуванням чинника адресата, діють принципи контролю та самоконтролю висловлювань під впливом зворотного зв'язку або зміни настанов та цілей самими мовцями [4:98]. Усі заходи контролю та самоконтролю спрямовані на те, щоб досягти мети комунікативного акту, тобто, донести будь-яку інформацію до адресата або отримати будь-які відомості для себе, спонукати співрозмовника до певної діяльності. Доцільним є також урахування чинника участі третіх осіб у двосторонньому мовленнєвому спілкуванні [4:21]. Особи, зацікавлені в питанні, що обговорюється, або особи, які стали випадковими свідками розмови та не беруть у ній активну участь, свідомо чи несвідомо впливають на реалізацію комунікативного акту. Під впливом їх присутності мовець модифікує свої висловлювання. У РМ адресант перебуває під впливом власних емоційних мотивів, під впливом бажання бути зрозумілим, під впливом оточуючого середовища. Це все спричиняє суб'єктивний, емоційний характер РМ і як наслідок - наявність структурних синтаксичних засобів, що слугують для вираження такого характеру мовлення.

5. Переважне використання РМ в усному мовленні і в зв'язку з цим важлива роль інтонації, що суттєво впливає на її синтаксис. У деяких випадках тільки інтонація та порядок слів є показниками синтаксичних відношень між членами висловлювання, тому що інші засоби зв'язку відсутні. У випадках переказу чужого мовлення РМ широко використовує інтонацію як єдиний формальний показник того, що це висловлювання іншої особи [5:29].

Проте найбільш значущим фактором, що впливає на вибір мовцями РМ або кодифікованої літературної мови, є характер відносин між ними /офіційний/неофіційний/ [1:43;5:5]. Неофіційні умови, за яких відбувається спілкування, відсутність у співрозмовників соціальних зобов'язань щодо певного стилю спілкування безумовно впливають на зміст та структуру висловлювань. Невимушений характер спілкування дозволяє учасникам комунікативного акту вносити у мовлення індивідуальне, не дотримуючись при цьому лексичних, синтаксичних та стилістичних норм. Вони беруть до уваги лише те, щоб їх повідомлення були якомога більш змістовними, виразними, емоційними. Неофіційність спілкування дає можливість мовцю передавати певну інформацію, оформлюючи її за своїм розсудом як граматично, так і логічно:

- *Get a grip, Daniel. His interview was a year ago, in the past. It's gone, man. Forget about it. We have more pressing matters at hand. He's bright. He works very hard. Smooth on his feet. Meticulous research. We're lucky to have him. So his family messed up. Surely we're not going to terminate every lawyer here with a dysfunctional family(J. Grisham, The Chamber).*

- *I mean just try to see it human, see it human. All of a sudden a batch comes out with a crack. That happens, that's the business. A fine, hair like crack. All right, so...so he's a little man, your father, always scared of loud voices. What'll the Major say? Half a day's production shot...what'll I say? You know what I mean? Human(A. Miller).*

При комунікативному підході до вивчення мови та її функціонування необхідно пам'ятати про людський чинник; людину слід вважати не абстрактним, пересічним носієм мови, а перетворювачем мови, конкретним індивідом, що бере активну участь у спілкуванні з іншими людьми. Проте досить часто у працях лінгвістів ми зустрічаємо положення та формулювання, в яких роль людського чинника недооцінюється, хоч важко і не погодитися з тим, що динамічність та гнучкість мовної системи забезпечується не завдяки зростанню кількості мовних одиниць, а завдяки "відносній автономності плану вираження та плану змісту у двосторонніх одиниць мови" [6:7].

На нашу думку, саме РМ дає можливість побачити результат поєднання системи мовних знаків та індивідуальної творчості комуніканта, - яка вносить нове у цю систему, змінює якість цих знаків. Коли ми маємо справу з такими явищами, як економія і збитковість, треба пам'ятати про особистісні характеристики комунікантів, про їхній індивідуальний досвід, знання (особистісну аперцепційну базу), тому що їх соціокультурні та лінгвістичні фони можуть і не збігатися.

За слушним зауваженням Ю.М.Скрєбнева, рушійними силами виникнення специфічних особливостей розмовного синтаксису є саме психологічні передумови [1:70]. Під час спілкування людина підсвідомо намагається дотримуватись законів системи мови, знання яких є необхідним для здійснення мовленнєвої діяльності. Однак непоодинокими є випадки, коли об'єктивний результат комунікативного акту містить в собі деякі відхилення від узусу. В цьому зв'язку доречно зупинитись на імперативності комунікативно-прагматичних норм, серед яких найбільш жорсткими є норми, що регламентують мовні засоби (фонетичні, морфологічні, лексичні, семантичні, синтаксичні, орфографічні). Вкрай обов'язковими є норми, що регулюють вживання мови у різних умовах та ситуаціях спілкування. Ці норми відрізняються варіативністю та рухливим

характером, але чітко визначають межі можливих варіацій за різних умов комунікативного акту [7:65]. Для адекватного обміну інформацією, для довільної мовленнєвої поведінки комунікантів у відповідних умовах спілкування знання цих норм є необхідним.

Різноманітні ситуації спілкування з різними комунікативними завданнями впливають на відбір мовних засобів і на структуру висловлювань. Йдеться про комунікативно-прагматичні норми, які виробляються у процесі соціальної взаємодії людей. Результатом цієї взаємодії є велика кількість стереотипів подання та сприйняття мовлення, що вже набули широкого вжитку в типових ситуаціях комунікації. Саме в них знаходять своє вираження моделі комунікативно-мовленнєвих дій у типових умовах спілкування [7: 67]. Наприклад, світська розмова (small talk), бесіда-кліше, змістом яких за звичай є обмін незначною інформацією, повернева міні-дискусія; дуже часто розмова ведеться заради самої розмови, коли її зміст не відіграє суттєвої ролі. Мовленнєве спілкування у типових ситуаціях відбувається також за певними більш або менш ухваленими даним соціумом правилами (початок розмови, розвиток теми, закінчення розмови), які реалізуються за допомогою усталеного набору клішованих структур.

Мовлення повинно бути комунікативно-оптимальним, тобто, найбільш зручним для спілкування, чітким, логічно послідовним та стислим. Комуніканти повинні слідкувати за логікою своєї думки, правильно поєднуючи слова та уникаючи зайвих слів для опису моментів, зміст яких є зрозумілим з конситуації. Як наслідок, у комунікативному синтаксисі нормативні в кодифікованій літературній мові структурні схеми речень зазнають значних змін: навіть одне слово може виконувати функцію речення.

Крім того, мовлення повинно бути оптимально виразним, адекватно відповідати змісту думки. Для того, щоб його правильно зрозуміли, мовець повинен логічно поділяти інформацію, вибираючи з неї найбільш важливі складові. Вербалізація думки може виявитись настільки індивідуальною, що у мові не знайдеться "повністю адекватних готових засобів, і мовець для вірного вираження повинен на свій розсуд поєднувати слова, змінювати їх значення, застосовувати особливі інтонації" [8:64]. Ухилення від усталених норм будови речень дає комуніканту можливість найбільш яскраво висловити образи, що виникли в його уяві. Слід також зазначити, що наявність зворотного зв'язку, тема та предмет розмови, емоційний стан мовця, його бажання повернути увагу слухача виявляються в різного ступеня стислих, або навпаки, розгорнутих реченнях, кількість яких у мовленні непропорційна:

...To learn everything! And Grandpa came home one night and says, "Rose, you're getting married!" I was 17, just sprouting my wings! Play Mozart, draw, read a whole novel in an evening... But I wanted to be good, not run off and marry a man my father couldn't bear to look at... My sisters broke his heart... (A. Miller, *After the Fall*).

I ran to the trunk and pulled out this light dress- Terribly old! Historical almost! But feels so good – so good and cool, you know... (T. Williams, *The Glass Menagerie*).

РМ являє собою не тільки вербальне спілкування, це також інтеракція, психологічна взаємодія та взаємосприйняття людей, що спілкуються. Для адекватного сприйняття інформації, яка передається в комунікативному акті, необхідно брати до уваги як мовне оформлення РМ, так і паралінгвістичні засоби (просодіку, кінесіку), які модифікують прагматику висловлювання. Роль цих чинників у формуванні змісту висловлювання особливо помітна при порівнянні усної та писемної реалізації ідентичних висловлювань [4:21,132].

ЛІТЕРАТУРА

1. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. - Саратов, 1985.-210 с.
2. Кожевникова К. Спонтанная устная речь в эпической прозе. - Прага. 1970. –169 с.
3. Земская Е.А. Русская разговорная речь. - М.: Наука. 1973.- 485 с.
4. Орлов Г.А. Современная английская речь. - М.: Высш.школа, 1991. - 240 с.
5. Земская Е.А., Китайгородская М.В., Ширяев Е.Н. Русская разговорная речь. - М.: Наука, 1981. - 275 с.
6. Дородных А.И. Коммуникативный аспект языковых вариантов // Филол.науки. – 1990. - №1. - С. 70-79.
7. Анисимова В.Е. Коммуникативно-прагматические нормы /в современном языкознании/ // Филол. науки. - 1988. - №6. - С. 64-69.
8. Савченко А.Н. Лингвистика речи // Вопр. языкознания.- 1986. - № 3. - С. 62-74.

Матеріал надійшов до редакції 02.07.99.

Павленко Л.И. Особенности формирования структур коллоквиального синтаксиса (на материале современной английской разговорной речи)

В статье рассматриваются некоторые аспекты коммуникативного подхода к изучению языка и факторы, влияющие на формирование структур разговорной речи.

Pavlenko L. I. Peculiarities of the Formation of Colloquial Syntax Structures (on the material of Modern Spoken English)

The article deals with certain aspects of the communicative approach to language studies and the factors that influence the formation of Spoken English structures.